

Kézai kódexéről.

Irta: Dr. DOMANÓVSZKY SÁNDOR.

MENNYI fájdalmas sóhaj hangzott már el, hogy történetírásunknak ezt a névezetes ereklyéjét semmiféle buzgalomnak sem sikerült föl kutatnia. Podhraczký méla rezignációval törődött bele, hogy a kézirat elpusztult, ámbár pusztulásáról sem volt adata.¹ A Magyar Történelmi Társulat 1883-iki soproni kirándulása alkalmával föl kutatta az Eszterházy-család és a Szent-Ferenc-rend kismartoni könyvtárait, de hiába.² Sajnos, a jelen sorokkal én is csak a sóhajok számát szaporítom; de megvan az a reményem, hogy néhány adat alapján új nyomot jelölhetek meg, amely esetleg valamelyik szerencsés kutatót a kézirathoz el is vezethet.

Kézairól írott tanulmányom elején már 1906-ban közzétettem saját buvárlataim eredményét. A kéziratot illetőleg ez az eredmény kettős volt: 1. hogy az irodalomban szereplő két kézirat az Eszterházy-féle és a Kósa-féle ugyanaz, 2. hogy megállapítottam a másolatok leszármazási rendjét.³

Eredményeim arra indították Sebestyén Gyulát, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának tudós igazgatóórét, hogy 1907-ik évi tanulmányútját a kézirat fölkeresésére szentelje. A kódexet ő sem találta meg, de jelentésében⁴ igen becses adatokat tárt

¹ Vbi Codex iste per Alexium Horányi fideliter restitutus latitet, Eruditi ignorant; ea tamen vulgaris opinio est, regnante Josepho II. Aug. cum de P. P. Franciscanorum abolitione ageretur, a quodam Ordinis Religioso dirreptum fuisset. Utinam, quod deterius esset, ad amiciendum piper: aut inuido nobis fato, in cineres conuersum non sit. Ed. Kezae. Budeae, 1833. p. V.

² A Magyar Történelmi Társulat 1883. évi aug. 22—27-iki vidéki kirándulása Sopron városába és Sopron vármegyébe. Budapest, 1883. 88. l.

³ Kézai Simon mester krónikája. Budapest, 1906. 7—18. l.

⁴ Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1907. évi állapotáról. Budapest, 1908. 138—145. l.

föl. A M. Nemzeti Múzeum kézirtárának ugyanis van egy értékes kötete: Cornides levelei Zarka János soproni tanárhoz,¹ amelyben Kézairól és a kézirat sorsáról is ismételten szó esik. Többnyire igen hosszú levelek ezek, amelyekben Cornides az irodalmi eseményeket és egy-egy tudományos kérdést nagy apparatussal vitat meg soproni barátjával. Egynémely tárgyról, amelyre ismételten is visszatérnek, valóságos kis értekezéseket tartalmaz. Ezekből a levelekből bizonyosodott meg Sebestyén arról, hogy következtetésem helyesek, és ezek alapján indult el a szentferenc-rendi zárdák könyvtárainak fölkutatására. Volt Kismartonban és Pozsonyban. Ezeket a könyvtárakat már 1902-ben magam is átkutattam és beszámoltam róla, hogy ott nincs a kézirat.² Volt a pesti IV. kerületi, a pécsi, a veszprémi és a székesfehérvári zárdákban, amelyekből csak levélben kaptam értesítést, hogy a kézirat nincs ott. A piaristák pesti rendházában ugyanazzal az eredménnyel járt, mint jómagam. Fölkeregte végül még a füleki és a kanizsai házakat is, amelyek az én kérdezősködésemmre nem feleltek, sőt a dominikánusok soproni házáat is, de ott sem akadt rá a kéziratra. Ezek után a ferenc-rendi zárdák közül a kódex már csak az andocsi, a boldogasszonyi, a dunaföldvári, a galgóczi, a kolozsvári, a szegedi vagy a szécsényi házban lappanghatna, ahonnan én sem kaptam választ s amelyekre Sebestyén sem terjesztette ki kutatását; de úgy hiszem, egészen más nyomon kell indulni.

Kézai krónikáját — valószínűleg a rövidege miatt — a XVIII. század elejéig az irodalom nem vette figyelembe. A XVI-ik században ugyan a Sambucus-kódex másolójának kezébe került, de ő sem becsülte valami sokra. Csak az ajánlását írta le a maga másolata elé, valószínűleg azért, mert a szerkesztés körülményeire vonatkozó adatokat alkalmasaknak tekintette arra, hogy írásának hitelét emeljék. Ez a kódex a pistojai apát tulajdonában volt.³ Ott ismerkedhetett meg vele Waddingus (1578—1657), aki Kézai neve alatt idézte ezt a kéziratot.⁴

¹ Ms. Quart. Lat. 764. Cornides ad Zarka.

² Id. mű. 16. l.

³ Kollár: Ad P. Lambecii Commentariorum de Augusta Bibliotheca librum primum. Vindobonae, 1766. 688—691. l.

⁴ Annales minorum Romae. 1732. II. 156. l. és 1733. VII. 259. l. Egyik hely sincs meg Kézaiiban.

Kézai igazi kéziratát azután 1701-ig senki sem említi. Akkor másolta le a szorgalmas Hevenessy az Eszterházyak kismartoni könyvtárában.¹ Majd újabb hetven esztendőn át nem került szak tudós kezébe, aki méltányolta és felhasználta volna. Készült ugyan róla még két másolat: Prayé² és Cornidesé,³ ez utóbbi állítólag 1705. május 26-án Kismartonban, de az ő dátuma csak eltorzítása annak a széljegyzetnek, amelyet a Hevenessy-másolat oldalára irtak, s amely azt bizonyítja, hogy ez a másolat 1701. május 16-án készült. Kézairól szóló tanulmányomban már kifejtettem azt a nézetemet, hogy ez a két másolat «a legszorosabb másolási viszonyban» van,⁴ hogy azonban a Cornides-másolat nem lehetett a Pray-félének a forrása,⁵ és leszármazásukat úgy állapítottam meg, hogy Pray példánya a Hevenessy-másolatról készült, Cornidesé pedig Pray másolatáról.⁶ Cornides levelezése ezt a következtetésemet teljesen igazolja.

Pray már 1773 folyamán Cornidesnek rendelkezésére bocsáj-totta Kézai kismartoni kéziratának 1705 május 26-ikáról datált másolatát a Sambucus-kódex másolatával együtt, amelyekről Cornides hajlandó volt Zarkának is másolatokat készíttetni.⁷ Zarka kapva kapott az ígéreten, és Cornides már három héttel ajánlata után, 1774 febr. 8-án megígérte neki, hogy közös barátjuk, Kapitányi, — ha Erdélybe visszatérnek, — le fogja neki másolni a Pray-féle Kézait.⁸ Ámbár Cornides ebben a levelében már arról is gondoskodott, hogy a másolatot hogyan juttathatja el Zarkához, ígéretről mégis megfeledkezett.

¹ Egyetemi Könyvtár. Hevenessy-másolatok. LXX. kötet.

² Ugyanott. Pray-másolatok. XXIX. kötet.

³ Marosvásárhelyi Teleki könyvtár. Fol. 1030. sz.

⁴ Id. mű. 11. l.

⁵ Id. mű. 9—12. l.

⁶ Id. mű. 16. l.

⁷ Cornides ad Zarka. 32. l. 1774. jan. 19-ről: Simonis Kezae Historiam ex membrana Kis-Martonia a. 1705. 26 May descriptam, atque Kezae Codici illi Msto erroneo et interpolato, qui in Bibliotheca Caesarea Vindobonensi asservatus, inter Codices Mstos Latinos Historiae Profanae D III-tius est, multis nominibus anteferendam, ex P. Pray benevola communicatione iam ad anni spatium apud me habeo, quam tamen ei remittam proxime. Si itaque Kezam Prayanum, hoc est meum, in usus Tuos describi cupis vel dominum Kapitaneum, vel quempiam alium roga, ut id negotii Tui caussa, suscipiat. Fogalmazványa az Akadémia könyvtárában. Cornides levelei. III. 137-ik levél.

⁸ U. o. 36. l.; fogalmazványa az Akadémia könyvtárában. Cornides levelei. II. 146. l.

Valószínűleg azért, mert ebben az időben visszaküldte a kéziratot Praynak. A budapesti Egyetemi Könyvtár kéziratai ugyanis Cornides és Pray levelezéséből is őriztek meg töredékeket, többek között Cornides két levelét, az egyiket 1773 dec. 28-áról, a másikat 1774 jan. 9-ről, amelyekben igéri, hogy a kéziratot rövidesen visszaszármaztatja.¹

Cornides bizonyára el is felejtette az ígéretét, de Zarka négy év múlva figyelmeztette rá. Akkor 1778 április 2-án Cornides azt válaszolta neki, hogy írni fog Praynak,² másoltassa le Zarkának a krónikát és még másnap írt is.³ Pray tüstént válaszolhatott, mert április 6-án Cornides már értesíti barátját Pray szándékairól.

Hogy a Pray-másolat nem készült a XIII. századi kismartoni kódexről, azt már Kollártól tudtuk, aki szintén kapott Praytól egy Kézai-példányt.⁴ Cornides Zarkához intézett levele ezt kétségtelen bizonyítékkal erősíti meg. A levél szószerint közli Zarkával Pray szavait: «Non est, quod pro exscribendo Kezae quidam solvas, faciam Szarkae caussa, ut illum habeat; Scribae Bibliothecae alioquin feriantur. Mallem tamen, ut illo usque exspectet, quod in autumnno meum exemplum cum autographo conferam, quod certe fiet, cum sub finem Augusti iter litterarium moliar, Bibliothecas Tyhaniensem, Szirczensem, Gissinganam, Kismartoniensem et Soproniensem apud Franciscanos, quam audio mire commendari, perreptando. Id illi ut significes, rogo. Utrum maluerit, mihi perinde erit, cupiet autem certe correctum prae incorrecto».⁵

Sajnos, azt a levelet nem találtam meg, amelyben Pray erről az útjáról beszámol.⁶ Ebben a levélben közölte a kiváló tudós

¹ Manuscr. G. 117. Cod. epistolarum D. Cornides ad G. Pray. 38. l. 1773. dec. 28-ről: Chronicon Simonis Kezae vel ispe Tibi cum prolixissima gratiarum actione referam Ponium, vel certe curabo, ut alio quodam modo, citra deperditionis periculum, ad Tuas manus perveniat. — 32. l. 1774. jan. 9-ről: Kezam Tibi reddidisssem pridem, si eius rei opportuna se obtulisset accessio. Curabo tamen ut auctorem Tibi pernecessarium et certo et brevi recipias.

² Nemzeti Múzeum. Cornides ad Zarka. 90. l. De Kezae Chronico ex itinere scribam, ut illud in vsus Tuos curet exscribendum, in aliisque etiam rebus ut Tuis faveat conatibus.

³ Egyetemi Könyvtár. Mscript. G. 117. 215. l. 1778 ápr. 3-ról.

⁴ Cius apographum ex ditissima penu Hevenessiana communicavit mecum G. Prayus e S. J. — Kollár: Ad P. Lambecii commentariorum librum I. Vindobonae, 1766. 688. l.

⁵ Nemz. Múzeum. Cornides ad Zarka 92. l.

⁶ Az Egyetemi Könyvtárban ugyan van néhány Pray-levél a G. 116. sz. kéziratkötetben (Epistolae eruditorum originales) és a Pray-gyűjtemény

Cornidesszel, hogy Kézai kódexe ajándék útján a ferencrendiek birtokába került Pozsonyba, s hogy a franciskánusok a kéziratot sajtó alá akarják adni. A körülményeket úgy látszik, Pray sem tudta egészen jól. Eszterházy Pál nádor ugyanis 1713-ban adományozta oda a könyvtárt a kismartoni rendháznak. Kósa, mint provinciális, valószínűleg akkor vitte a kéziratot Pozsonyba, amikor provincialatusa első évében, 1768-ban a kismartoni ház leégett.¹ 1778-ban, amikor Pray Kismartonban járt, a kézirat legfőljebb tíz esztendeje lehetett Pozsonyban, elszállítására bizonyára még jól emlékeztek. A Pray kutatásairól fennmaradt emlék tehát föltétlen bizonyossággal megerősíti, hogy az egykor különböző kéziratoknak tartott Eszterházy- és Kósa-féle kódex egy és ugyanaz.

Cornidest nagyon megdöbbenette ez a hír. «Heu! quae Tu mihi — írja 1779 ápr. 12-én Praynak — portenta narras! Bibliothecamne Principis Eszterházi PP. Franciscanis dono datam? Eccur illis et non potius Universitati Budensi? Chronicon Simonis de Keza utinam in meliores manus incidisset! Beabis me, si typis vulgati Chronici illius exemplum vnum mihi reservaveris, nosti quippe, quam inexplebilis Chronicarum sim Helluo, Hungaricarum, in primis. Tu vero operam, quantam potes, dabis maximam, ut Kezae textum accipiamus a mendis repurgatissimum. Vereor enim ne boni illi PP. Franciscani sine Tui interventu carbones nobis dent pro thesauro. Dignissimus autem est Keza, si quisquam alter, cui tantillum impendas curae».² Néhány hónap mulva ismét felszólította Prayt, hogy adja ki Kézait.³ Zarkát is értesítette a fordulatról,⁴ azzal, hogy a ferencrendiek még abban az évben

XXVII-ik kötetében (57. Epistolae G. Pray ad D. Cornides), de ezek közül egyik sem vonatkozik erre az ügyre. Pray egy csomó Cornideshez írt levelét a M. Tud. Akadémia gyűjteménye őrizte meg. Különbözők levelei Cornideshez II. 218—290. l. Ezek az 1781. aug. 20. és 1785. aug. 17. közti időből valók, majd egy csomó keltezetlen, de jelentéktelen levelet tartalmaznak.

¹ Kézai Simon mester krónikája. Budapest, 1906. 13—15. l. V. ö. még *Fratris Eugenii Kosa antiquarii Provinciae S. Mariae in Hungaria Ordinis Minorum S. P. N. Francisci Strictioris Observantiae Collectanea ab anno Aerae Christianae 1206 ad Annum usque 1774, amelynek kéziratát a pozsonyi rendház őrizi.*

² Egyetemi Könyvtár. Ms. G. 117. 241. l.

³ U. ott. 247. l. 1779. jún. 1-ről. *Chrinicon Kezaianum, ut Tuis curis recog-nitum publici fiat iuris, dabis operam.*

⁴ *Nemz. Múzeum. Cornides ad Zarka. 100. l. 1779. aug. 22-ről: Kezae Chronicon a Cl. Prayo Te nondum obtinuisse, ne feras submolesté. Apographum Praya-*

tervezik Kézai kiadását, és hogy akkor Pray egy példányt neki is el fog küldeni.

Ha ez a kiadás megvalósult volna, ma nem kellene a kódexet keresnünk. A franciskánusok azonban, ha egyáltalán komolyan foglalkoztak a kiadás tervével, késedelmeskedtek. Közben Horányi is értesült róla, hogy a kódex Pozsonyban van, és kezei közé kerítette. Erről Pray már 1781 nov. 19-én¹ írt Cornidesnek :² «Horányius, ut audio, chronicon Simonis de Kéza meditatur edere. Acceperat codicem autographum a R. P. Provinciali Franciscanorum mutuo ad unam, ut aiebat, diem ; sed is cum libro Viennam evasit, invito, et insalutato Provinciali Franciscanorum, illicque editionem parat. Quam vellem, ut is codex in feliciores manus inciderit !»

Horányi eljárásáról akkor tudós körökben sokat beszélhettek. Ezt bizonyítja legalább, hogy Cornides 1782 január 3-án Zarkához intézett levelében úgy mondja el ezt az irodalmi eseményt, mint amelyről őt a pozsonyi Windisch értesítette. Ámbár nem lehetetlen az sem, hogy Cornides, aki Kézai sorsa iránt nagyon érdeklődött, Pray sorai után maga fordult Windischhez fölvilágosításért, vajjon a hír igaz-e? Windisch mindenben megerősítette Pray hireit. Cornides — megbizonyosodva igazságukról — ezeket írta az esetről Zarkának : «Sed iam rem audi, Tibi intellectu iucundissimam futuram Nosti, Bibliothecam Szent-Martonianam,³ a Principe Eszterházio, tribus ni fallor, ab hinc annis,⁴ dono datam fuisse Patribus Franciscanis Posoniensibus. Eius Cimelium praeциuum constituebat vetustus Codex membranaceus Chronicae

num plurimis scripturae mendis adeo est deformatum, ut vix ullum e Periodo ullo sensum possis exsculpere sanum. Meditatus proinde est Cl. Prayus expeditionem litterariam suscipere, et Kezae Chronicon ex Szent-Martoniensi Codice membranaceo ipsemet exscribere, ut nempe aliquid accurati abs eo acciperes. Sed destinationem eius morbus minus praevisus interverterat. Accidit vero interea, quod accidere posse vix putasses. Nimirum Princeps Esterhazius Bibliothecam suam, et cum illa Kezae quoque Chronicon, PP. Franciscanis Posoniensibus dono dedit. Hi patres Franciscani Kezam exprimunt, cuius exemplum unum, simulac prodierit (prodibit autem hoc anno) Tibi Cl. Prayus muneri mittet certo certius.

¹ Az első kiadás előszavát Horányi nov. 30-ról datálta.

² M. Tud. Akadémia. Különbözők levelei Cornideshez II. 223. l. Sajnos a gyűjtemény következő levelét Pray 1783. febr. 17-én intézte Cornideshez, amikor a Kézai-ügy már lekerült a napirendről.

³ Így Kis-Martonianam helyett.

⁴ Cornides t. i. három évvel korábban értesült róla, hogy az Eszterházyak könyvtárukat a ferencrendieknek ajándékozták. Ez 1779. április elején lehetett.

Hungaricae Simonis de Keza. Codicem hunc Horányius, cum non ita pridem Posonii esset, ad unius diei usuram a R. P. Provinciali expetiit. Simul vero ac uoti compos factus est, non salutato P. Provinciali, Vindobonam cum Codice excurrit, ubi Kezam actutum prelo typographico subiecit. Utinam, utinam Codex praestantissimus in meliores, quam Horanyianas, incidisset manus! Metus est enim ne Kezam foedum in modum deformet Horányius, non de industria quidem certoque consilio, sed solita illa sua in rebus agendis festinatione et praecipitantia. Quidquid hujus sit, Kézam brevi accipiemus typis exscriptum, si modo vera sint, quae Windischius ad me perscripserat Posonio. Dictu difficile, quanto libri illius teneat desiderio». ¹

Néhány nap mulva Cornides kezei között szorongatta a kis kódexet, amiről Zarkát 1782 január 22-ről Bécsből kelt levelében értesítette. ² Ez a levél annál becsesebb, mert Horányi előszaván kívül csak ez tartotta fenn a kódex leírását: «Jam ad ea, quae nunc subiungam, animum, velim, advertas. Vidi tandem aliquando, quem tantopere videre gestiebam, vidi inquam, primigenium illum Simonis de Keza Codicem Kis-Martonianum. Ostederat mihi illum, atque ad unius diei usuram commendavit Cl. Horányi. Codex membranaceus fere quadratus, absolvitur foliis 35, quorum quodlibet 22 lineae continet. Foliorum magnitudinem subiectae duae lineae patefacient, quarum prior *AB* folii longitudinem, posterior *ab* folii latitudinem aequat: (itt következik a két vonal; *AB* 13.1 cm, *ab* 10 cm hosszú). Litterae Capitum initiales omissae sunt, sed pro iis spatium vacuum relictum est, eo fine, ut olim expingantur. Lemmata Capitum minio sunt exarata; margines undiquaque sic satis largi. Scriptura est saecuti XIII. exeuntis, id quod e litterarum characteribus crassis et pinguinisculis, e littera (*ý*) puncto semper notata et ex accentu acuto litterae (*i*) interdum imposito, licet colligere. Theca codicis lignea, suilla obtecto, fibulisque, quarum non nisi vestigia supersunt, munita, et modus Compactionis, venerandam pro se ferunt vetustatem. Atque haec erant quae de Codice Kis-Martoniano Simonis de Keza, qui nunc Vindobonae, ut mihi Cl. Horányi affirmaverat excuditur ad Te perscribenda esse duxi». ³

¹ U. ott 204. l.

² U. ott 207. l.

³ Horányi a kódexről ezekkel a szavakkal emlékezik meg: «Atque ideo

A levél Bécsből kelt, de Cornides a kéziratot, úgy látszik, Pesten látta. Ezt kell legalább következtetnünk március 9-ről kelt leveléből, amelyben hosszadalmas betegségéről és arról panasz-kodik, hogy még mindig nagyon gyöngé. Különösen az bántotta, hogy betegsége miatt nem mehetett el a Kurzböck-féle nyomdába, hogy — amint Horányinak ígérte — néhány rossz olvasásból származott hibát kijavítson. Ezt az ígéretet saját szavai szerint Pesten tette. Ha nem késett el vele, be is akarja váltani. Tulajdonképpen azonban csak arról volt szó, hogy néhány nagyobb hibát, amelyekre Horányi figyelmét fölhevítve, kijavítson.¹

Ha az elveszett kéziratnak nyomára akarunk jutni, fontos kérdés, hogy Horányi a kiadás idejében hol használta? Cornides leveléből azt következtethetjük, hogy nem hagyta Bécsben. Windisch tudósítása Cornidesnek úgy szólt, hogy a tudós piarista a kézirattal Bécsbe utazott és ott akarta sajtó alá rendezni. Értesülése jó is lehetett, mert az első kiadás tényleg Bécsben jelent meg. Előszavát Horányi 1781 november 30-ról keltezte, — de nem Bécsből, hanem Pestről. Cornides fönt idézett sorai is amellett tesznek tanúságot, hogy a kézirat 1782 január hónapjában még Pesten volt Horányi kezei közt. Sőt ott kellett lennie áprilisban is, amikor Cornides azt írta Zarkának: «An emendandis erroribus Chronici Kezani, sive typographi culpa, sive editoris praecipitantia commissis, locus adhuc futurus sit, nescio. Mihi quidem Horányius promisit, se codicem membranaceum Franciscanis Posoniensibus haud esse redditurum, quoad illum, quum Pestinum

causam Hungariae civibus pergratam me agere putavi si mole quidem tenuibus, se rerum amplitudine insignibus Simonis de Keza caractere gothico in membrana, manu exaratis Chronicis typorum beneficio vitam accenderem, quae Religiosissimus, ac doctissimus Provinciae Pater Eugenius Kosa ord. S. Francisci obscuro quodam Hungariae angulo delitescens, et insignem vetustatem praeferebat et tenebris eruit, mihi que utpote Cultori et Amico suo singulari humanitate ac benevolentia prelo subiicienda communicavit. Codex hic in forma duodecima novem et sexaginta columnis absolutus, ac scriptoris nomen, conditionem que in fronte indicat.» Előszó 4—5. l.

¹ Id maxime doleo, quod morbo impeditus Kurzböckium adire et Kezae Chronicon a nonnullis erroneae lectionis vetis repugnare, quod roganti Horányio promiseram, haud potuerim. Sine dubio iam exiit e prelo Keza. Rasciam proxime. Nisi serum admodum sit officium meum, corrigam duos tresve errores notabiliores, ex ignorantia veteris scripturae profectos, quos, Horányio, cum Pestini apud eum essem, ostendi, quosve hic Vindobonae emendaturum me esse ei pollicitus sum. Id. kézirat 212. l.

fuero reversus, cum editione sua una necum contulerit, atque ad fidem archetypi exactum, a mendis, quae forte irreperint, socia mea opera perpurgarit».¹ A következő kiadás Budán jelent meg még ugyanabban az évben Landerer özvegyének nyomdájában. Előszava 1782 július 14-éről Pestről kelt. Ez is azt bizonyítja, hogy Horányi a kéziratot Pesten tartotta. Lehet, hogy a második kiadáson Cornides javított, de erről pozitív adatunk nincs. Horányi alig néhány sornyi előszavában csak azt mondja, hogy az új kiadást azért rendezte, mert az ő távollétében az első kiadásba becsúszott hibákat ki akarta javítani s egynémely homályos helyhez is bővebb magyarázatot tartott szükségesnek.

A kézirat kutatásában természetesen az volna a legfontosabb, hogy Horányi a második kiadás után mit csinált a kódexszél? Azonban adataink — sajnos — épen itt szakadnak meg. Abban a kötetben, amely a Nemzeti Múzeumban Cornides Zarkához intézett leveleit tartalmazza, az utolsó 1782 április 22-ről szól.² Fogalmazványai közt, amelyek a M. Tud. Akadémia birtokában vannak, sem találtam további adatot.³ Zarka leveleiben, amelyek az Akadémiai könyvtárban kezeim közt voltak,⁴ már csak a kinyomtatott Kézai megküldéséről van szó. Cornides ugyanis márc. 25-én tudósította róla, hogy a könyv megjelent és hogy Teleki Sámuel gróf jóvoltából küld neki egy példányt.⁵ Zarka azután március 30-án és április 13-án kelt leveleiben sürgette Cornidest.⁶ Cornides április 8-án megnyugtatta, hogy Hajnóczy József viszi neki a könyvet.⁷ Zarka április 11-én (?) már arról írt, hogy elolvasta a krónikát; ⁸ erre a levelére pedig Cornides április 22-én válaszolt.⁹ Ezekben a levelekben azonban főképp csak Horányi kiadásának megküldéséről esik szó és április 22-ikével elszakad a fonál. Sőt

¹ U. ott. 218. l. 1782. ápr. 8-ről kelt levél.

² U. ott. 221. l.

³ Akadémia. Cornides levelei. II—III. kötet.

⁴ M. Tud. Akadémia könyvtára. Különbözők levelei Cornideshez. I—II. kötet.

⁵ A Múzeum leveles kötetében. 213. l. Keza prodiit, sed talis, qualem proditum animo praeceperam, hoc est, mendis plurimis deformatus.

⁶ Akadémia. Különbözők levelei Cornideshez. I. 254. és 246. A levelek nincsenek időrendben egymásután.

⁷ A Múzeum leveles kötetében. 217. l.

⁸ Különbözők levelei Cornideshez. I. köt. 253. l. Kézam prope devoravi, si perlegere atque revolvere iterum, vorare est.

⁹ A Múzeum leveles kötetében. 221. l.

még az a kötet is, amely az Egyetemi Könyvtárban Cornidesnek Prayhoz intézett leveleit tartalmazza, 1780-nál szakad meg.¹

Pedig Cornides levelezése Prayjal, különösen azonban Zarkával annyira kiterjed minden legkisebb mozzanatra, amely a Kézai-ügyben fölmerült, hogy abban az esetben, ha a második kiadás előkészítésében része volt, — föl kell tennünk, — hogy ezt is közölte.

Utbaigazítást tehát elsősorban ennek a három férfiúnak esetleg még lappangó levelei adhatnak. A kódex bizonyára még 1782 nyarán is Horányinál volt. 1783-ban (április 23) meghalt Kósa. Ha akkor a kódex még nem került vissza a pozsonyi franciskánusokhoz, az alkalom nagyon jó volt, hogy elkallódjék. Pozsonyban ugyan sokan tudhattak róla, hogy Horányi elvitte, — különben Windisch nem tudósíthatta volna róla Cornidest, — de elfelejtették a dolgot és Kósa halála után talán már vissza sem követték a kéziratot. Ámbár, ha Horányi Kósa elhunytá után szolgáltatva vissza az egy napra kikölcsönzött kéziratot, a körülmények megőrzésére már ott sem voltak olyan kedvezők, mint Kósa életében. Kósa ugyanis ismerte a kézirat értékét; ezért vitte a kismartoni házban pusztított tűzvész után Pozsonyba, ezért akarta kiadatni és ezért adta Horányinak is csak egy napi használatra.²

Mint hogy azonban semmi adatunk róla, hogy a kézirat visszakerült volna, egyelőre a kutatás Horányi nyomaiban kecsegtetethet legtöbb sikerrel. Horányi-leveleket azonban — sajnos — sehol sem találtam.³ Ebben az irányban pedig főképp a kegyestanítórend szolgáltatathat új adatokat Horányi életrajzi adatainak

¹ Mscrpt. G. 117.

² Sebestyén ok nélkül gyanúsítja Kósát, hogy a kódex eredetét homályba burkolta, hogy a pozsonyi rendháznak szerezhesse meg. Sebestyén ugyanis azt olvassa ki a jan. 3-iki levélből, hogy Kósa Horányi szavát vette, hogy a provinciális szivességét irodalmi úton nem honorálja. (A Nemz. Múzeum 1907. évi jelentésében 141. l.) Ez a feltétel sem ebből a levélből, amelynek idevonatkozó részét főntebb egész terjedelmében közöltem, nem olvasható ki, sem a többi levelekben nem találtam semmit, ami ilyesmiről szólna. Az egész ügyben épen Kósa járt el leglelkismeretesebben. És különben is micsoda titok lett volna az, amelyről rövid idő alatt, még a kiadás megjelenése előtt, Cornides két helyről is értesül?

³ E helyen kell köszönetet mondanom főtiteltelendő dr. Friedreich Endre tanár úrnak, aki kérésemre a piaristák pesti könyvtárát ismét átkutatta, de a Kézai kódexnek szintén nem akadt nyomára.

összegyűjtésével és leveleinek, hagyatékának nyomozásával.¹ Ha a kutatás ebbe az irányba terelődik, akkor lehet rá remény, hogy több mint egy századdal Cornides után megint repesve és izgatottan szorítja kezei közé valamelyik szerencsés kutató azt a kisalakú, 13×10 cm. nagyságú disznóbőrkötéses kódexet, amelyet azóta annyian szerettünk volna látni, s amelynek fölkutatására lázas izgalommal már annyian elindultunk — anélkül, hogy célhoz értünk volna!

¹ Hálás köszönettel tartoznám mindenkinek, aki bármily csekély adattal vagy kombinációval további kutatásaimban segítségemre volna.

